

Півавэрчык Т.А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт ім. Я. Купалы, Гродна

**ПЕРАКЛЮЧЭННЕ КОДАЎ У ПОЛІЛІНГВАЛЬНАЙ ПРАСТОРЫ
СУЧАСНАЙ РАЁННАЙ ГАЗЕТЫ**

Адным з актуальных аспектаў полілінгвізму ў сродках сучаснай медыйнай камунікацыі з'яўляецца пераклучэнне кодаў – усвядомлены, матываваны пераход камуніканта з адной мовы на іншую ў залежнасці

ад змены ўмоў камунікацыі і з пэўнай камунікатыўнай мэтай у межах адной камунікатыўнай падзеі. У дачыненні да друкаванага масмедыя такой падзеяй будзем лічыць адзін нумар газеты, а камунікантам – зборны вобраз рэдакцыі газеты. У сучасных двухмоўных раённых газетах Рэспублікі Беларусь між- і ўнутрыфразовае пераключэнне кодаў – з’ява тыповая і шматузроўневая, якая праяўляецца па-рознаму ў залежнасці ад інтра- і экстралінгвістычных фактараў выбару той ці іншай мовы. Так, сярод 17 раённых дзяржаўных выданняў Гродзенскай вобласці (даныя падаюцца па выніках аналізу 10 нумараў кожнай газеты, выдадзеных у 2014 г.) можна вызначыць чатыры асноўныя групы ў залежнасці ад ступені і характару выкарыстання беларускай і рускай моў на старонках газет.

Першая група – газеты, у якіх амаль усе матэрыялы друкуюцца на беларускай мове, за выключэннем адзінкавых аб’яў-віншаванняў і рэкламных модуляў; рэклама ў такіх выданнях у большасці падаецца на беларускай мове, што з’яўляецца вынікам перакладчыцкай дзейнасці супрацоўнікаў рэдакцыі (6 %: “Перамога”, Дзяглыўскі р-н). Другая група – газеты, у якіх беларуская мова пераважае і выкарыстоўваецца галоўным чынам для “ўласна журналісцкіх” публікацый; рускамоўнае афармленне атрымліваюць рэкламныя модулі, афіцыйныя і прыватныя аб’явы; інфармацыйныя матэрыялы ад органаў улады, кантролю, нагляду і інш. выходзяць на абедзвюх мовах; можна заўважыць, што ў такіх выданнях назіраецца даволі ўстойлівая стылёвая і жанравая замацаванасць моў (18 %: “Новае жыццё”, Навагрудскі р-н; “Дзяніца”, Шчучынскі р-н; “Астравецкая праўда”). Трэцяя група – газеты, у нумарах якіх руская мова часцей ужываецца, аднак роўнасць моў падкрэсліваецца суседствам матэрыялаў на абедзвюх мовах на першай, галоўнай, паласе выдання, адсутнасцю традыцыйнай залежнасці моўнага афармлення публікацый ад іх тэматыкі, жанру і аўтарства (35 %: “Зара над Нёманам”, Мастоўскі р-н; “Польмя”, Карэліцкі р-н; “Бераставіцкая газета”; “Праца”, Зэльвенскі р-н; “Светлы шлях”, Смагонскі р-н; “Слоніўскі веснік”). Чацвёртая група – газеты, у якіх амаль усе матэрыялы друкуюцца на рускай мове, за выключэннем назвы газеты і выхадных даных, некаторых назваў рубрык або адзінкавых матэрыялаў (41 %: “Лідская газета”; “Наш час”, Ваўкавыскі р-н; “Іўеўскі край”; “Перспектыва”, Гродзенскі р-н; “Свіслацкая газета”; “Ашмянскі веснік”; “Воранаўская газета”). Менавіта ў гэтай групе выданняў найбольш выразна адчуваюцца тэматычны і аўтарскі фактары выбару мовы: на беларускай мове выходзяць матэрыялы сацыяльнай, культурнай, адукацыйнай, краязнаўчай тэматыкі, а іх аўтарамі з’яўляюцца журналісты або супрацоўнікі ўстаноў культуры і адукацыі.

Выкажам здагадку, што на асаблівасці медыйнага білінгвізму ўплываюць тэрытарыяльныя, эканамічныя, этнакультурныя асаблівасці раёнаў. Так, больш шырокае выкарыстанне беларускай мовы назіраем у газетах, што выдаюцца ў раёнах, якія ў адпаведнасці са структурай вытворчасці можна назваць аграрнымі і ў якіх высокі працэнт сельскіх жыхароў, мае значэнне і нацыянальны склад насельніцтва. Так, у Дзятлаўскім раёне больш за 57 % складае сельскае насельніцтва, больш за 85 % жыхароў раёна аднеслі сябе да беларусаў, больш за 87 % назвалі роднай мовай беларускую, каля 70 % адзначылі, што размаўляюць па-беларуску дома. Адначасова можна сцвярджаць, што актыўныя кодавыя пераклучэнні на старонках газеты сведчаць аб існаванні ў рэдакцыі інфармацыйнай канцэпцыі, аб высокай камунікатыўнай культуры выдання і павазе да шырокай чытацкай аўдыторыі з яе рознымі сацыяльна-дэмаграфічнымі характарыстыкамі, бо ва ўмовах двухмоўя “механізм кодавых пераклучэнняў забяспечвае ўзаемаразуменне паміж людзьмі і адноснаю камфортнасць працэсу маўленчай камунікацыі” [2, с. 63].

Даволі тыповым міжфразавым пераклучэннем кодаў з’яўляецца сумяшчэнне беларускамоўных назваў “шапак”, рубрык і падрубрык і г. д. з рускамоўнымі матэрыяламі. У “Лідскай газеце” на першай паласе ўсе анонсы нумара даюцца на беларускай мове, пры тым што большасць матэрыялаў, да якіх спасылаюць чытача гэтыя анонсы, надрукаваныя на рускай мове. У “Новым жыцці” пад рубрыкай “Прадам” знаходзяцца падрубрыкі з беларускамоўнымі назвамі “Транспарт”, “Нерухомасць”, “Хатнія жывёлы і птушка” і г. д., а ўсе аб’явы даюцца выключна на рускай мове і часцей за ўсё ў вінавальным склоне як працяг назвы рубрыкі – і атрымліваецца двухмоўны сказ: “прадам”... “корову, 6 лет”, “швейную машину”, “комнату с балконом” і г. д. У “Свіслацкай газеце” на тэматычнай старонцы пад назвай “Навіны краіны і замежжа” – выключна рускамоўныя матэрыялы з агульным беларускамоўным подпісам “Па матэрыялах БелТА і рэспубліканскага друку”. Такія прыклады можна знайсці амаль у кожнай газеце, бо беларускамоўныя назвы пастаянных рубрык газет застаюцца нязменнымі з тых часоў, калі большасць матэрыялаў у раённых выданнях выходзіла на беларускай мове. Цікавым прыкладам міжфразавога пераклучэння кодаў у межах аднаго тэксту з’яўляюцца прыватныя аб’явы-віншаванні, прэзаічная частка якіх падаецца на беларускай, а вершаваная – на рускай мове, напрыклад: *Шаноўнага Вітольда Іванавіча Касілу сардэчна вінуем з 70-годдзем! Не важно, сколько лет прошло, / И дата круглая подкралась, / Пусть будет счастье и тепло, / Пусть навсегда отступит старость.* <...> З павагай

свацця, Дзіма і яго сям'я (Перамога. 05.11.2014. № 86). Такое двухмоўнае афармленне этыкетнага тэксту выразна падзяляе яго на дзве часткі: на беларускай мове – арыгінальныя словы аўтара аб'явы, на рускай – радкі з шырока распаўсюджанай у інтэрнэце “наіўнай славеснасці”.

Тыповым фактарам пераключэння кодаў у раённай газеце становіцца жанравая прыналежнасць публікацыі. Руская мова пераважае ў матэрыялах даведачна-інфармацыйнага і рэкламнага характару, мастацка-публіцыстычныя творы атрымліваюць беларускамоўнае ўвасабленне. У “Новым жыцці”, “Працы”, “Астравецкай прайдзе” рознамоўнае афармленне маюць аб'явы этыкетнага характару: на беларускай мове надрукаваныя спачуванні з выпадку смерці, на рускай – падзякі і віншаванні. На старонках раённых газет сустракаюцца рубрыкі, у якіх падборкі матэрыялаў друкуюцца адначасова на рускай і беларускай мовах, а выбар мовы абумоўлены тэмай публікацыі і мовай крыніцы інфармацыі. Так, у рубрыцы “Ваўкавыскі інфармацыйны дзёнік” (Наш час. № 73. 24.09.2014) размешчаны дзевяць заматак, з іх тры – на беларускай мове: аб'ява-запрашэнне да ўдзелу ў фестывалі і дзве інфармацыі аб парафіяльным фэсце і рэкалекцыях у мясцовых касцёлах. У той жа час пад рубрыкай “Абзац” у газеце “Наш час” заўсёды прапануецца падборка хранікальных заматак выключна на беларускай мове, зробленая па матэрыялах беларуска- і рускамоўных абласных, рэспубліканскіх, замежных выданняў. Журналіст не толькі пераапрацоўвае змест тэкстаў-першакрыніц, але і пры неабходнасці робіць іх пераклад. Безумоўна, на актыўнасць кодавых пераклучэнняў свой уплыў аказваюць і фактар неаднароднасці моўнай кампетэнцыі носьбітаў руска-беларускага білінгвізму, і фактар эканоміі маўленчых намаганняў, і фактар мовы паўсядзённага ўжытку. Пры змене мэтавай аўдыторыі выдання (арыентацыя на моладзь, ан-лайн версія газеты ў інтэрнэце, пашырэнне кола чытачоў-мігрантаў, маркетынгавыя фактары) рэдакцыя газеты вымушана ўлічваць патрабаванні ўзаемаразумення, якое сёння “патрабуе памяншэння моўнай разнастайнасці і распаўсюджвання буйных моў” [1, с. 1]. Такім чынам, сучасная раённая газета, якая друкуе матэрыялы на абедзвюх дзяржаўных мовах, адлюстроўвае сітуацыю двухмоўя, прымушае сваіх чытачоў у працэсе чытання нумару газеты да пераклучэння з рускай мовы на беларускую і наадварот, садзейнічае стэрэатыпізацыі ўяўленняў сваёй аўдыторыі аб функцыянальнай прызначанасці моў і аб ступені іх прэстыжнасці.

Літаратура

1. Алпатов, В.М. Двадцать лет спустя / В.М. Алпатов // Язык и общество в современной России и других странах: Материалы междунар. конф., Москва, 21-24 июня 2010 г.; редколл. В.А. Виноградов [отв. ред.], В.Ю. Михальченко и др. – М.: Институт языкознания РАН, 2010. – С. 1-5.
2. Крысин, Л.П. Кодовые переключения как компонент речевого поведения человека / Л.П. Крысин // Речевое общение: специализированный вестник. – Красноярск, 2000. – Вып. 3 (11). – С. 61-64.